

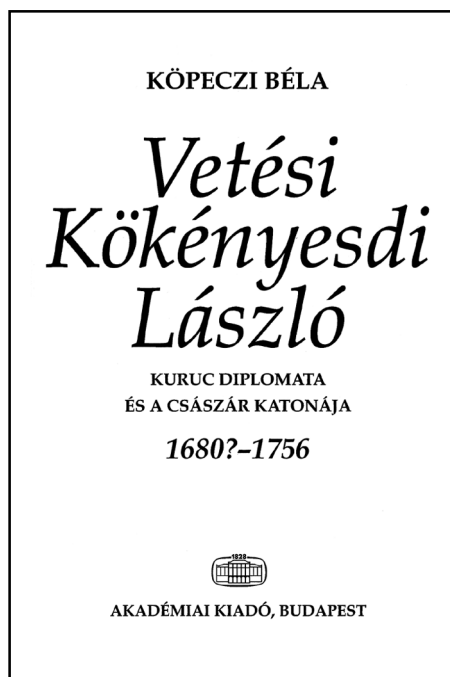
Könyvszemle

Köpeczi Béla: Vetési Kökényesdi László kuruc diplomata és a császár katonája 1680(?)–1756

Köpeczi Béla akadémikusnak egy évvel Klement János Mihályról, a Rákóczi-szabadságharc diplomatájáról megjelent életrajzát követően megszületett egy másik, eredetileg szintén a kuruc felkelés szolgálatában álló követről, *Vetési Kökényesdi Lászlóról* szóló biográfiája.

A Szatmár megyei középnemesi katolikus családból származó Kökényesdi a németországi odera-frankfurti protestáns egyetemen jogot hallgatott. Latinul, németül már előzetes itthoni tanulmányai során megtanult, későbbi brüsszeli tartózkodása idején még a franciát is elsajátította. Hazatérve katonai pályára lépett és a már zajló szabadságharcban a felkelők oldalára állt.

Rákóczi környezetében ismerkedett meg 1704-ben a császárral szintén szemben álló, s a spanyol örökösödési háború nyomán bekövetkező hadi helyzet miatt udvarát Brüsszelben tartó II. Miksa Emánuel bajor választófejedelem követével. A követ tanácsára Rákóczi elküldte ifjú kapitányát, Kökényesdit Miksa Emánuelhez azzal a feladattal, hogy átállásra buzdítsa a császári seregben harcoló huszárokat. Kökényesdi egyúttal arra is felhatalmazást kapott, hogy a szövetkezett magyarországi felkelő rendek nevében felajánlja a bajor választónak a magyar koronát. Mivel Miksa Emánuel nem adott egyértelmű választ, s minthogy Kökényesdi nem tudha-

tott arról, hogy a választófejedelem pártfogója, XIV. Lajos francia király titokban óva intette Miksa Emánuel az ajánlat elfogadásától, Rákóczi követe ügybuzgalmában idealizált képet festett a szabadságharc helyzetéről. A prózaibb valóság ismertté válása nyomán az érdekeltekben kétely ébredt Kökényesdi szavahihetőségét illetően.

Kinntartózkodása során a követ felismerte, hogy Franciaország csupán Erdély fejedelemének hajlandó elismerni Rákóczit, Magyarországénak azonban nem, ezért illúzió lenne arra várni, hogy a magyarországi felkelőkkel szövetkezzen. Ám állítása szerint már túl későn ért haza ahhoz, hogy a Habsburg-ház

1707-ben, az ónodi kuruc országgyűlésen kimondott trónfosztását megakadályozhassa.

A trónfosztástól Rákóczi a felkelés és saját közjogi helyzete tisztázódását remélte, s ennek nyomán – várakozása szerint – a továbbiakban nem lehet akadálya annak, hogy XIV. Lajos szerződést kössön a magyarországi konföderációval. Ezért Versailles-ban és Brüsszelben még intenzívebb formában újíttotta fel diplomáciai tevékenységét, melynek részeként az említett udvaroknál sürgette a svéd-orosz békekötést is. Ennek megvalósulása esetén I. Péter cár szintén háborúba léphetett volna a Habsburgok ellen. Amellett, hogy Rákóczi változatlanul rá akarta venni a bajor választófejedelmet a magyar korona elfogadására, magának a lengyel trónt kívánta megszerezni, bízva abban, hogy a két szomszédos ország francia támogatás mellett együttműködése komoly esélyt adna arra, hogy Magyarország kivívja a függetlenségét. Amikor Miksa Emánuel végre színt vallott, Kókényesdi legalább arra igyekezett rávenni, hogy járjon közben a francia udvarnál a magyar felkelőkkel, ill. Rákóczival mint erdélyi fejedelemmel kötendő szerződés érdekében. Az angol, holland és császári szövetséges seregtől 1708 júliusában Audenardennél (másképpen Oudenarde-nál) elszenvedett súlyos francia vereség miatt azonban ez a kívánság nem volt időszerű. XIV. Lajos kormányzata saját, reménytelennek tűnő helyzetéből pillanatnyilag csak a tengeri hatalmakkal való békekötésben látott kiutat.

A felkelők ügyének ily nyilvánvaló cserbenhagyása Rákóczi számára is igen kedvezőtlen helyzetben történt: 1708 augusztusában serege Trencsénnél súlyos vereséget szenvedett a császáriaktól, ami feltartóztathatatlan eróziót indított el a kuruc hadseregben. Ezért Kókényesdi – személyes tapasztalataiból kiindulva – ettől kezdve arra igyekezett rábeszélni Rákóczit, hogy hagyatkozzék az iránta jóindulatot tanúsító hollandokra és angolokra.

A fejedelem ebben a helyzetben arra utasította követét, érje el a francia udvarnál, hogy XIV. Lajos csak azzal a feltétellel állapodjon meg a császárral, hogy Bécs a magyarokkal általános amnesztia mellett köt megállapodást. Emellett – ugyancsak Kókényesdi útján – megpróbálta rávenni a cárt a császár elleni fegyveres fellépésre. A követ azonban el sem juthatott az orosz uralkodó udvarába, mert útközben kapta a hírt, hogy a franciák unszolására az Oszmán Birodalom megtámadta Oroszországot.

Csak hogy az erőviszonyokon ez sem változtatott. Franciaország a maga szempontjából továbbra is kilátástalannak ítélte a háború folytatását, ezért eltökélt volt abban a szándékában, hogy Angliával békét köt. Kókényesdi ekkor úgy látta, talán Rákóczi személyesen el tudná érni, hogy XIV. Lajos mint erdélyi fejedelemmel kössön vele megállapodást, ezért sürgette megbízóját, hogy utazzon oda.

Közben azonban személyes ellentét támadt Rákóczi és követe között. Párizsban Kókényesdi adósságai fejében elzálogosította a spanyol királytól francia közvetítéssel a fejedelemnek küldött Aranygyapjas Rend gyémántjait. (Hogy kizárólag közügyek miatti vagy részben saját céljaira való túlzott költségekről volt szó, arra nem derült fény.) Rákóczi a gyémántok haladéktalan visszaváltását követelte, továbbá azt, hogy Kókényesdi a nála levő diplomáciai levelezést is adja át.

Kókényesdi nem tett eleget az utasításnak, ezért Rákóczi a francia külügyi államtitkártól a követ letartóztatását kérte. Ez az igénye nem teljesült, ezzel szemben követe a bajor választó védelme alá helyezte magát, aki előtt igyekezett befeketíteni addigi urát. A császár és a francia király között 1714 márciusában Rastattban folyó béketárgyalások idején kegyelemért folyamodott a Habsburg uralkodóhoz, felajánlva szolgálatait a császári delegációt vezető híres hadvezér-diplomatá-

nak, Savoyai Eugén hercegnek, akihez eljutatta részben meghamisított diplomáciai levelezését. Ettől kezdve a herceget értesítette Párizsból a már Franciaországban tartózkodó kuruc emigráció tevékenységéről, továbbá az Oszmán Birodalom és a császár között 1716-ban kitört háború idején Rákóczi szervezkedéséről, ill. arról a szándékáról, hogy francia földről Törökországba távozna. Savoyai Eugén szerette volna elfogadni Rákóczit, s Kókényesdi igyekezett előmozdítani e terv végrehajtását. Rákóczinak azonban francia közreműködéssel sikerült kijátszania az ellenséges megfigyelők éberségét.

Jóval később, az 1733-ban kitört lengyel örökösödési háború idején, Kókényesdi újabb tanújelét adta a császárhoz való hűségének azzal, hogy egy ezredet állított ki, részben saját költségén. 1742-ben az uralkodó Párma és Piacenza katonai parancsnokává nevezte ki az akkor már jó ideje ezredesi rangot viselő főtisztet, aki 1756-ban Cremonában halt meg, s ott is temették el.

Kókényesdi életrajza – miként a fentiekből is kitűnhet – elsősorban nem önmagáért érdekes, hanem mindenekelőtt azért, mert Rákóczi szolgálatában végzett működése magában rejti a szabadságharc diplomáciájának csaknem valamennyi lényegesebb elemét és azok fiaskóját. A Franciaországhoz fűződő kapcsolat szerződéses szintre emelésére irányuló törekvés számított kulcskérdésnek. Ez volt ugyanis a szövetkezett rendek nemzetközi elismerésének záloga, a spanyol örökösödési háborút lezáró békekötések alkalmával az önállósági igény megalapozásának feltétele.

Ebben ragadható meg a kuruc diplomata életútjára és személyes működésére összpontosító szűkszavú életrajz kerete és háttere, bár ez csak a korszak kül- és belpolitikai eseményeiben alaposan járatos olvasó számára lehet nyilvánvaló. Mert Köpeczi Béla –

bizonyára tudottnak tekintve sok olyan eseményt, amelyek részleteikben nem feltétlenül ismertek még a szakmai közönség előtt sem – meglehetősen fukarul bánik a politikai összefüggések bemutatásával. (A forrásaiból származó, kétségtelenül rövid latin idézeteket is meghagyta az eredeti nyelven.) Pedig a Rákóczi-szabadságharc külpolitikai kulisszaitkainak megismerése szempontjából Kókényesdi kétségkívül fontosabb személy, mint a szerző előző hőse, Klement János. Még akkor is, ha a kisszerű áruulás mindkettőjük gyenge jellemét bizonyítja. Mert árulását megelőzően Kókényesdi éveken át lelkesen és elkötelezetten szolgálta – olykor ügyetlenül, néha túlbuzgóan, s többnyire másokra féltékenyen – a szabadságharc ügyét, miközben a helyszínen volt módja tapasztalni Franciaországnak kizárólag saját érdekei által diktált állhatatlanságát. Kókényesdi élete legsötétebb szerepét csak akkor kezdte játszani, amikor már kilátástalannak ítélte a szabadságharc ügyét, vagy még inkább, amikor e helyzetben Rákóczinak vele kapcsolatos lépését méltánytalannak érezte.

Kókényesdi diplomáciai levelezéséből már a 19. század derekán válogatást tett közre egy osztrák (Joseph Fiedler) és egy magyar (Szalay László) történész. Az akkor megjelentetett dokumentumok között azonban akad jó néhány olyan, amelyet Kókényesdi utólag hamisított, azért, hogy a szabadságharc alatti szerepét és véleményét annak bukása után kedvezőbb színben tüntesse fel a Habsburg uralkodó előtt. Köpeczi Bélának a francia külügyminisztériumban, ill. a Magyar Országos Levéltárban őrzött eredeti, elküldött levelek alapján sikerült – nemegyszer alapos filológiai elemzéssel – hitelesen rekonstruálnia Kókényesdi László tevékenységét.

(*Akadémiai Kiadó, 2001, 137 o.*)

Kalmár János
egy. docens (ELTE)